

LBRIS

We know
books

Romulus Rusan

**O călătorie
spre marea interioară**

1

– Imperii seculare –

Colecția *Distingue*

Spandugino

Acest volum din colecția „*Distinguo*“
 a Editurii Spandugino, București, România,
 a fost tipărit pe hârtie biblia la Crescento Grup, România,
 în ziua de treizeci octombrie a anului două mii nouăsprezece.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Rusan, Romulus

O călătorie spre marea interioară / Romulus Rusan. - București :
 Editura Spandugino, 2019. - 3 vol.

ISBN 978-606-8944-32-6

Vol. 1. - 2019. - ISBN 978-606-8944-33-3

821.135.1

Prima ediție a cărții *O călătorie spre marea interioară*
 a fost publicată la Editura Cartea Românească (1985–1990).

Copyright © Spandugino, 2019

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Adresa: Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București
 Comenzi telefonice: 0040 737 730 703
 office@edituraspandugino.ro
 www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

Aventura de dinaintea aventurii	
<i>Prefață</i> de Ana Blandiana.....	9
I. Întortocheatele drumuri simple.....	25
II. Ceremonii minimalizate și nostalgii anticipative.....	31
III. Începe expediția; ghinioane în cascadă.....	37
IV. Un personaj aproape principal.....	43
V. Suferința artei sau arta suferinței?.....	49
VI. Prezentul idilic. Dar trecutul?.....	62
VII. Un calendar de flori și copaci.....	71
VIII. Autostrada – o instituție națională.....	78
IX. O așezare cu nume de epocă.....	86
X. Ciudata relație între părintele ingrat și fiul regăsit..	102
XI. Orașul care izvorăște muzică.....	109
XII. Acum, într-adevăr, spre Sud.....	118
XIII. Serpentine între cer și mare.....	127
XIV. Duminică noroasă într-un oraș străin.....	141
XV. Splendori istorice, meschinării cotidiene.....	151
XVI. Orașe moarte, cucerite de verdeață.....	160
XVII. Ezitări impuse și complicații voite.....	175

XVIII. Apocalipsul murat.....	179
XIX. Dacă nu-s întâmplări, nu-s amintiri.....	190
XX. Printre munții cândva zburători.....	205
XXI. A doua renaștere a mortarului.....	213
XXII. Alte întâmplări, dar nu neapărat concludente.....	221
XXIII. Tabieturi divine și laice.....	227
XXIV. O șosea năstrușnică.....	236
XXV. Orientul, o perpetuă așteptare.....	249
XXVI. Bucătărie și contemplație.....	255
XXVII. Materia primă a ruinelor.....	266
XXVIII. Timpul de piatră.....	274
XXIX. Viața de apoi a mozaicurilor.....	284
XXX. O tragedie care ne aparține.....	294
XXXI. Între etimologii și psihologii.....	301
XXXII. O epopee pietonală.....	311
XXXIII. Despre nemurire, dar mai ales despre supraviețuire.....	328
XXXIV. Corturi de marmoră sau filogenia unui palat.....	342
XXXV. Un Babilon al florilor.....	358
XXXVI. Contemplativi, în lumea obiectelor.....	364
XXXVII. Meditații despre aur și deșertăciune.....	376
XXXVIII. Spre Sudul etern.....	382
XXXIX. Un intermezzo nocturn și concluziile lui.....	399
XL. Epilog cu fructe și ruine, prolog la Marea interioară.....	408

Aventura de dinaintea aventurii

Prefață

Rareori am fost atât de recunoscătoare cuiva cum simt că trebuie să fiu acum Editurii Spandugino pentru publicarea acestei cărți neobișnuite, în același timp eseu de filosofia istoriei, meditație asupra istoriei artei, analiză sociologică și reportaj minuțios al unei călătorii din mai multe puncte de vedere neobișnuită ea însăși. Recunoștința mea este direct proporțională cu actul de dreptate care i se face azi prin republicare acestei cărți fără noroc. Felul în care istoria s-a hotărât să întoarcă brusc volanul în decembrie 1989 a făcut ca celor trei volume ale cărții publicate până atunci să nu i se mai adauge al patrulea. Celor două străvechi civilizații nu i s-a mai adăugat civilizația celor două testamente pentru că, trezit de vacarmul istoriei din visul contemplării istoriei, autorul s-a ridicat de la masa de scris și a coborât în stradă. Iar ceea ce l-a împiedicat pe autor să-și continue cartea i-a împiedicat pe critici să o recepteze și pe cititori să o citească: din urgența exaltată și aproape isterică a schimbărilor, meditația inte-

nu ne-am imaginat că s-ar putea să mai revedem vreodată toate acele capodopere ale artei și urme ale istoriei, de aceea tot ce am trăit am trăit cu sentimentul irepetabilului, iar asceza noastră, poate exagerată, și chiar exaltarea, asemenea unei beții date de descoperirea mării culturi *in situ*, veneau din nevoia tensionată de a nu risipi nicio picătură din cupa care ni se întinsese printr-un miracol ce cu siguranță nu avea să se mai repete. Astfel, „Cea mai frumoasă dintre lumile posibile” devenea o icoană în fața căreia rugăciunea se transforma în meditație despre noi înșine. Mediterana, marea dintre pământuri a vechilor culturi, devenea marea noastră interioară.

Mi-ar face plăcere să știu că această carte va putea fi citită azi, printre călătorii văzute drept sinonime pentru *entertainment*, ca o călătorie inițiată într-o lume în care – dacă rezistența prin cultură s-a dovedit o temă polemică extrem de controversată – rezistența culturii se dovedește tot mai mult singura care contează.

Ana Blandiana

I

Întortocheatele drumuri simple

Călătoria spre Mediterana a început, ciudat, de la Viena, din aula mare a Academiei de Științe, de fapt vechia Universitate de pe Bäckerstrasse; clădire sumbră, de la mijlocul secolului 18, cu zidărie cenușie, poroasă, abia înveselită puțin de fastul vitraliilor și al candelabrelor; cu trepte și lespezi tocite, cu săli și bolți amețitor de înalte, de sub care nu-ți vine greu să auzi ecoul pașilor lui Mihai Eminescu, acel *ausserordentlicher Hörer* fantast și semizeu de acum unsprezece decenii; cu o piațetă strâmtă de turnuri și cornișe, înghesuită acum de nenumărate limuzine ministeriale și diplomatice, amestecând fumul de eșapament cu livreaa șoferului de profesie. Au mai trecut pe aici, în ultimele două decenii, în întâmpinarea aceluiași premiu Herder, Arghezi și Nichita, Philippide și Rosetti, Stancu și Jebeleanu, Jora și Vancea, Daicoviciu și Vătășianu, ca să nu mai vorbim de Krleža și Kott, de Kodály și Vladigherof, de Lutoslawski și Penderecki. Ceremonia aceasta, pe jumătate solemnă, pe jumătate pedantă, se desfășoară, începând din 1963, la începutul fiecărui mai, și de fiecare

LIBRIS | We know books

dată, aula savantă se transfigurează și se întoarce într-un trecut mai vechi decât ea însăși, într-o lume a togilor medievale, a trâmbițelor heraldice și-a formulelor latinești, ce-i dau, vai, pe lângă înfățișarea unui ritual, și pe aceea a unui spectacol. Doamne din lumea bună umplu spațiul savant cu vaste pălării ornate, domni cu monoclu și redingotă sprijină bastoane pe pupitrele obișnuite cu coatele cam tocite ale studenților din veac; o lume pestriță formată din compatrioți și rude, învățați și curioși, diplomați și ziariști, cunoscuți și mai ales necunoscuți se înghesuie în amfiteatrul uriaș, ale cărui două-trei staluri de jos sunt totuși rezervate oficialităților – senatului universitar și rectorului, miniștrilor și ambasadurilor, primatului catolic și, nu în ultimul rând, președintelui țării. O orchestră de cameră stă lângă micul podium pe care se va desfășura ceremonia premierii, pregătită să o încheie cu un concert festiv.

Astăzi însă ceva întârzie. Rectorul, senatul, premianții, dar mai cu seamă primatul și președintele Austriei stau și așteaptă mai bine de o jumătate de oră, aliniați ca la un start, undeva în culise, printre cutiile de gin și pepsi ale viitorului cocktail (îmi va spune mai târziu Ana) sosirea unui ministru întârziat: mai exact a unei ministrese, și tocmai a culturii și a științelor, reținută nepermis de mult la Parlament, de o interpelare căzută ca din senin. Întâmplare neobișnuită în acest spațiu al punctualității și al pa-

rolismului, dar ilustrând în revanșă, cel puțin, un risc și o virtute: ale conservatorismului neclintit și-ale democrației răbdătoare.

Mă pot gândi, în tot acest timp, în care protagoniștii nu știu probabil ce să mai facă, iar acele protocolului se lasă păcălite ca de un fus orar mai oriental și mai îngăduitor, la tot ce ni s-a întâmplat în ultimele zile și ore, de la plecarea din București și până la integrarea în acest univers numai aparent familiar care este Viena. A fost o călătorie grea, cu ploi intempestive transformate adesea în potopuri, cu înseninări înșelătoare, și iarăși cu burnițe și cețuri incredibile, care ne obligau să aprindem în plină amiază farurile. Nimic mai apăsător pentru sufletele noastre, paradoxal triste din chiar clipa plecării. La București și Cluj ne-am despărțit de familie, la Oradea ne-am aprovizionat cu benzină, la Budapesta am oprit două ore și am făcut o plimbare prin orașul duminical, amorțit, la Mosonmagyaróvár ne-am oprit lângă râul Raba și am spălat cu găleata mașina devenită opacă și de nerecunoscut din cauza noroiului; și tot în Ungaria, în câmp, odihnindu-ne într-un parcaj, ne-am pomenit lângă noi cu o mașină vastă, destul de veche, dar bine întreținută, având număr de „W” – adică de Viena; din ea a coborât un domn înalt, cărunț, cu înfățișare pragmatic-distinsă, care ne-a salutat în românește și ne-a spus că e un prieten al României; am discutat puțin, am schimbat cărțile de vizită, el s-a urcat în

UBRIS | We know books

dinozaurul său și a luat-o vijelios spre casă: noi, mai înceți și mai contemplativi, dar de fapt regretând chiar din prima clipă că nu ne-am ținut de el, apoi trăgând irațional de timp în ideea că ne va prinde întunericul (înserarea, eterna spaimă a călătorului!), ne-am trezit în situația că Viena este mereu la o aruncătură de băț, dar că nu mai ajungem.

Tot amânând să alegem un *Zimmer frei* prin satele și târgușoarele de pe traseu (unele ni se păreau prea scumpe, altele erau ocupate), am intrat în marele oraș către ora zece. Am depășit aeroportul, am străbătut nesfârșita Simmeringer Hauptstrasse, dar acolo unde harta noastră arăta cartierul hotelurilor convenabile am dat, bâjbâind cu lanterna, de un șir impozant de cimitire (Dumnezeu să mă ierte, mai târziu am aflat că erau cimitirele clasice ale orașului, acolo odihneau Beethoven, Brahms, Schubert, Glück, Strauss). N-am mai avut de ales, pensiunile din centru erau și ele fie ocupate, fie nedeschise (sezonul turistic n-a început), încât am tras la primul hotel liber – o hardughie fastuoasă și monumentală, al cărei preț s-a dovedit proporțional doar cu înălțimea camerei, cu stucurile fastuoase din tavan (ingerasi, lauri, ghirlande) și cu intensitatea frigului îndurat. Dimineata, abia am reușit să achităm cu ultimii șilingi costul celor câteva ore de somn și, cu premianta la volan, am pornit-o pe întortocheatul drum spre ceremonia premiului și deci indirect, spre Mediterană.

Astfel de împrejurări, în care viața pare să-ți acorde scadențe de la un moment la altul, ar putea fi luate drept umilitoare dacă n-ar fi în același timp și romantice. Nimeni n-are de unde ști că poeta din România, care stă acum lângă președintele Austriei așteptând să sosească ministresa întârziată, și-a cheltuit ultimul șiling la un hotel cu trei stele și că dacă, prin absurd, ceremonia s-ar amâna, ea n-ar mai putea călca nici pragul celei mai umile pensiuni.

Din fericire, nu este cazul. Cu patruzeci de minute întârziere, festivitatea are loc. Alaiul iese din culise, cu heralzii și portstindarzii multicolori în frunte. Rectorul și senatul sunt îmbrăcați cu hlamide medievale, cu toci pe cap și, unii, cu blănuri de hermelină pe umeri. Civili își potrivește anevoie pasul cu sunetul trâmbițelor și cu foirea mătăsoaselor odăjdii. Unii se pierd mai pe margini, jenați de prea rigida desfășurare. Rectorul ia loc la catedra amfiteatrului, somitățile în primul rând, premianții în două șiruri de scaune așezate față în față cu sala. Discursuri, *laudationes* (explicarea pe larg a fiecărui premiu, motivarea lui), apoi înmânarea propriu-zisă. Rectorul, un savant sobru, înalt (și, ca toți înalții, deosebit de stângaci) uită să întindă mâna primului medaliat și apoi toată ceremonia continuă cam în contratimp, cu această carență de protocol. Discursul de mulțumire al unuia din premianți (Ana, îmbiată prin scrisori să vorbească ea, refuzase neștiind dacă va sosi la timp): concertul orchestrei de cameră veni-

LBRIS

We know
books

Romulus Rusan

**O călătorie
spre marea interioară**

2

– Imperiul fără frontiere –

Colecția *Distinguo*

Spandugino

XX. Atena fără zei.....	296
XXI. Timpii morți și timpii eterni.....	304
XXII. Nu un loc, ci o civilizație.....	317
XXIII. Scenarii mai durabile decât piatra.....	330
XXIV. Întâmplări noi și diverse.....	341
XXV. Jurnal mărunț (I).....	351
XXVI. O insulă ancorată în larg.....	373
XXVII. Jurnal mărunț (II).....	387
XXVIII. Istoria de dinaintea legendei.....	399
XXIX. Labirintul la lumina zilei.....	415
XXX. Arheologie intimă.....	429

I

Panoramic de pe Muntele Privighetorilor

La Efes, în piața de fructe, ne despărțim de Turcia contemporană. Moment important, căci dintr-o geografie turcă intrăm aproape fără tranziție într-o istorie greacă, sau, mai precis, eternă. Dedesubtul imperiului secular descoperim, fără contururi, fără frontiere, imperiul veșnic al artei, al spiritului. Spațiul se transformă în timp salvat. Faptele pitorești ale clipei lasă loc mărturiilor de piatră ale nemuririi.

Suntem pe o terasă cu acoperișul format din câteva rogojini, gen de cafenea rustică unde târgoveții și țărani beau ceai și tutun, joacă șah și dau cu zarul, trag cu ochiul la un televizor rablagit și răsfoiesc reviste cu femei aproape goale (s-a desfășurat în aceste zile un concurs pentru Miss Europa), dar mai ales vorbesc fără noimă, cu acel enorm apetit al palavragiului mediteranean. Ne-am refugiat aici de patru-cinci copii care voiau să ne perie sandalele – escortă neslăbită și derutantă, în hăituiala căreia n-am reușit până la urmă să deslușim interesul de admirație, hărnicia de cerșetorie... Așezați la masă, mai mult din

UBRIS | We know books

nale, iar răspunsurile primite, ca și actul traducerii în sine, par să-i minuneze și să-i măgulească în mod deosebit, ca și cum ar fi descoperit ceva la care nu se gândiseră niciodată, ca și cum ar fi aflat o legătură cu tot restul universului. Cel mai mândru este însă tatăl, patronul – aparent, un consumator și el, dar mai curățel, prevăzut cu veston și cravată –, care, întrerupând partida de șah angajată cu un client, aleargă la bucătărie (sau, în sfârșit, în spatele unor draperii din fundul terasei) pentru a se înapoia cu o tavă de ceaiuri. Anunță că le oferă ca omagiu și, cu gustul licorii negre, nu neapărat amar, ci mai degrabă prietenesc și dornic de prietenie, părăsim localul.

Din acest moment, lumea în care intrăm seamănă mai puțin cu o țară și mai mult cu timpul. Între ceainărie și câmpul arheologic parcurgem fără tranziție trei mii de ani. Mașina ne urcă abrupt, pe un drum cu serpentine, printre pini, smochini și ierburi gigantice, pe Muntele Privighetorilor (Bülbül Dagi), locul de unde trecutul se poate vedea, ca-ntr-o oglindă răsturnată, prăvălit într-o panoramă multicoloră, ameteitoare și blândă, amplificată cu fiecare spirală. Depresiunea, dungată de ogoare, punctată de pădurici, rotită caleidoscopic de escalada automobilului, se duce lin până în țărmul încercănat al mării, iar din câteva unghiuri ale ei se desprind dealuri fine, acoperite cu largi perimetre de ruine... Ruine albe, vineții, roșii, ruine neasemănătoare și învălmășite, ruine cu vechimi distonante și cronologii

date peste cap, portul arhaic stând alături de stadionul lui Nero, templul lui Artemis alături de moscheea turcească..., alăturarea lor semănând mai degrabă a desperechere, iar harta pe care-o desenează ducându-te cu gândul la un calendar de perete, la o amestecătură de întâmplări, date și praznice, de ani, luni și săptămâni situate la mari distanțe de timp, dar întâlnite artificial pe aceeași suprafață, în același chenar... Spațiul de numai câțiva kilometri pătrați se desface în evenimente extraordinare, în straturi istorice, în viață sau moarte supraetajată. Farmecul fatal al Mediteranei n-a avut nicăieri concentrația de la Efes, cerul fals senin de deasupra nu-i decât giulgiul zâmbitor sub care zac cimitirele câtorva mitologii, fiecare începută în perspectiva unei speranțe și sfârșită în fundătura unui eșec.

Dealul mai înalt și mai depărtat, cu care privirea comunică aerian, pe deasupra vâltorii de culori din vale, într-un zbor de sute de metri, este cel pe care s-a născut Efesul în urmă cu trei mii de ani, dar și cel pe care acum cinci veacuri – după mari ocoluri, de care vom mai vorbi – și-a dat obștescul sfârșit. Aici au acostat, în frunte cu Androcle, în secolul 11, și aici și-au înălțat prima acropolă ionienii alungați din Grecia de invazia doriană. Le va fi fost vatra cea nouă mai propice decât aceea din care veneau? Era clima mai blândă, aerul mai moderat, cerul mai protector? Au intervenit înverșunarea, inițiativa și spiritul competitiv de care dau dovadă, în disperare de cauză,

emigranții? Ori s-a petrecut, în acest punct de răscruce, fuziunea între istețimea aheilor și experiențele multimi-lenare ale Orientului? Destul că, luând totul de la capăt, cele douăsprezece colonii s-au transformat miraculos într-un eldorado al Antichității, într-o academie a artelor și științelor vremii. Heraclit, Tales, Hipocrate, Herodot, Hipodamus sunt numai câțiva din grecii nemuritori care au sfințit pământul de adopțiune cu numele lor, care au făcut din el o lume enciclopedică, bogată și în același timp inteligentă, cu orașe clădite în plan rectangular, cu por-turi glorioase și impunătoare, cu mari școli de medicină și filosofie, cu astronomi, geometri și sculptori geniali, cu o agricultură productivă și o ceramică faimoasă, cu un comerț universal, acoperind toată gama produselor timpu-lui, cu bancheri omnipotenți și întreprinzători (să nu uităm că primele monede din lume fuseseră bătute aici, în Asia Mică...) care-și măritau fiii cu prințesele regatelor vecine. Simultan, împinși de acel sentiment al frontierei, propriu și el emigrantului, ionienii au forțat pe apă toate azimutu-rile, corăbiile lor implantând zeci și sute de colonii, pretu-tindeni unde se putea naviga, din bazinul familiar al Me-diteranei până în nordul misterios al Mării Negre, la gurile Bugului, și până la porțile exotice ale Oceanului Atlantic, în Iberia... Penetrarea lor a fost nu numai teritorială, ci și spirituală, statele lumii antice – întâi Atena, mai târziu Siria, Pergamul, Bitinia și, în sfârșit, Roma – fiind împân-

zite cu statuile importate de aici și cu edificiile constituite după modelul ionian, iar mediile intelectuale lăsându-se dominate de filosofii, savanții și inginerii porniți din Mi-let, Efes, Halicarnas sau Cos...

Din păcate, oricât de mari, calitățile pot fi văzute de pe revers ca defecte. Ionienii, ca și ceilalți greci, trăiau în polisuri, mici state-oraș bazate pe acel egoism de obște ca-racteristic colectivităților avansate. O accepție exagerată a libertății îi făcea să se simtă total emancipați față de co-munitatea elenă. Ei erau greci doar în limbi, în moravuri, în mitologie, în orgoliul lor intim, și refuzau (mai mult, nici nu concepeau!) să se umilească în strânsoarea unui stat național. În plus, temperamentul lor artistic, mai atent la freamătul cuvântului și al formei decât la vuietul pri-mejdiilor din afară, raționalismul lor aplecat mai degrabă spre legile stelelor și ale geometriei decât spre deslușirea tropotului terestru al copitelor, erau vulnerabilități mult prea grave în lumea agresivă în care trăiau. Osia istoriei, ca și aceea a cerului, are un sens unic, dinspre răsărit spre apus (care migrație a avut un alt sens, începând cu ace-lea din epoca barbariei, continuând cu invadarea Americii de către europeni, apoi cu însăși umplerea continentului american de către disperații goanei după aur?) și n-a fost greu ca prima năvală, a perșilor buluciți din rezervorul de semintii al Asiei, să-i găsească descoperiți, dezbinați. Grecii încă nu știau ce este războiul, se certaseră cel mult

LBRIS

We know
books

Romulus Rusan

**O călătorie
spre marea interioară**

3

Colecția *Distinguo*

Spandugino

Acest volum din colecția „*Distinguo*“
 a Editurii Spandugino, București, România,
 a fost tipărit pe hârtie biblia la Crescendo Grup, România,
 în ziua de treizeci octombrie a anului două mii nouăsprezece.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Rusan, Romulus

O călătorie spre marea interioară / Romulus Rusan. - București :

Editura Spandugino, 2019

3 vol.

ISBN 978-606-8944-32-6

Vol. 3. - 2019. - ISBN 978-606-8944-35-7

821.135.1

Prima ediție a cărții *O călătorie spre marea interioară*
 a fost publicată la Editura Cartea Românească (1985–1990).

Copyright © Spandugino, 2019

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Adresa: Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București

Comenzi telefonice: 0040 737 730 703

office@edituraspandugino.ro

www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

I. Între Sisif și Procust.....	9
II. Uitarea transformată în supraviețuire.....	24
III. Timpul ce se credea pierdut.....	34
IV. Un alt ev mediu și urmările lui.....	52
V. Despre copilăria privirii.....	67
VI. O întâmplare neplanificată.....	83
VII. Atletism sub egida divinității.....	98
VIII. Un templu aproape de cer.....	112
IX. Marea cea verde și marea cea galbenă.....	123
X. Cotizații la bursa efemerului.....	136
XI. Pâine, apă, piețe, vitrine.....	153
XII. Despre hoteluri și somn.....	164
XIII. Un muzeu-metropolă.....	176
XIV. Jurnal mărunț.....	188
XV. Pe îndelete și în viteză.....	204
XVI. Valoarea postumă a obiectelor.....	219
XVII. Trei feluri de a simți lumea.....	233
XVIII. O societate la patruzeci de grade.....	248
XIX. O societate pentru lumea de apoi.....	267
XX. Inventarul vieții pământene.....	279

XXI. Bazar, ghetou, muzeu, expoziție, iarmaroc, carnaval.....	295
XXII. O fereastră spre restul lumii.....	309
XXIII. Un cazan de topit visele.....	322
XXIV. În caliciul florii de lotus.....	336
XXV. Felahul dintre cer și pământ.....	346
XXVI. Trei nume pentru un oraș.....	359
XXVII. Fluviul devenit zeu.....	379
XXVIII. Știința trecerii timpului.....	393
XXIX. Posteritate pe cont propriu.....	404
XXX. Palate și cetăți funerare.....	419
XXXI. Cea mai mare înmormântare din istorie.....	431
XXXII. Un echivoc monumental.....	441
XXXIII. Momentul adevărului.....	453
XXXIV. Debarcadere pentru zei.....	460
XXXV. Meditații într-o etuvă.....	479
XXXVI. Eternitate și nisip.....	492

I Între Sisif și Procust

Ca să ajungi în Pelopones venind de la Atena trebuie să parcurgi cei nouăzeci de kilometri de șosea care ocolesc golful Saronic pe cornișa râpoasă dintre munte și mare. Pornim, așadar, spre Dafni, ajungem la Eleusis, străbatem o porțiune urâtă, industrială, intersectându-ne cu plaforme, cisterne, camioane de minereu și – înainte de a ajunge la Megara – ne oprim într-un refugiu al șoselei să contemplăm idilicul peisaj ce pendulează în vâlureala mărunță a apei: o puzderie de insule aburesc sub razele soarelui adolescent, matinal, ca niște delfini împietriți în poziții neverosimile. Scoatem harta și încercăm să ne orientăm: pe câteva, mai mici, nu reușim să le identificăm, căci în Grecia o insulă nu-i neapărat demnă să fie trecută pe hartă, dacă nu are un nume sonor sau o anume suprafață. Dar două dintre ele sunt celebre: cea neagră, depărtată, este Egina, vechea rivală și sclavă a Atenei, iar cea verde, din imediata apropiere, nu-i alta decât Salamina, gazda marii bătălii navale în care grecii, uniți ca de puține ori în istoria lor, au nimicit flota lui Xerxes, scăpând de săcătoarele atacuri persane.

Abia pe hartă îți poți da seama cât de complicată și pitorească este geografia locului. Egina seamănă cu o minge rătăcită în mijlocul golfului, în timp ce Salamina pare o bucată de pământ mușcată din coapsa lui, cam în apropiere de Eleusis, și scuipată apoi, puțin mai departe, atât cât să fie o insulă. Dar golful însuși este foarte aproximativ, căci nu s-ar numi așa, și ar fi o adevărată mare, dacă din senin, începând cam din punctul unde ne aflăm, nu s-ar isca, de-a curmezișul, o limbă de pământ, împiedicând Egeea să-și unească apele cu cele venind din vest, ale Adriaticii, transformate la rândul lor într-un golf, încă și mai prelung, Golful Corintic. Felul cum limba, sau pragul, sau zaua, sau zăvorul acesta de pământ face joncțiunea cu pământurile din sud evocă un covoraș îngust, pe care geologia însăși l-ar fi pus la picioarele călătorilor, invitându-i astfel la mersul pe uscat, cu prețul separării mărilor și al întreruperii drumului liber al corăbiilor. Pe acest istm îngust s-au rostogolit orbește spre miazăzi toate cohortele de năvălitori și pustiitori ai țării, pentru ca, observând că-i vorba de o fundătură, să se întoarcă tot pe aici, spre nord, și să o apuce în alte direcții; după cum, evident, același istm i-a obligat pe navigatori la ocoluri de sute de kilometri, când punctul lor de destinație ar fi fost doar la o aruncătură de băț.

Orașul – norocos și blestemat – născut la joncțiunea dramatică menghine s-a numit Corinth, iar pământul,

fundul de sac inaugurat de el, este Peloponesul. Un mic continent, o mare insulă (sau peninsulă, dacă vrem să fim corecți), un cap de pod pe care civilizația mării interioare și l-a ales ca să facă încă un pas spre Europa, după ce pe primul îl pusese în Creta. În imediata continuare a revelației minoice, în noaptea preistoriei, cetățile Peloponesului au fost, câteva secole, vetrele vieții primordiale, pentru ca, imediat ce sorii istoriei s-au aprins și s-au mutat mai spre adâncul continentului, să dispară, să se ruineze și să supraviețuiască, timp de milenii, doar ca niște anoste târguri de provincie.

Soarta, în continuare ambiguă, a Peloponesului (este el o insulă aparte sau doar o anexă, o prelungire a Greciei? este el un precursor sau doar un epigon decăzut al acesteia?) i-a adus de-a lungul istoriei multe complexe și suferințe, și totul din cauza geografiei bizare. O geografie pe care nu suntem în drept să o discutăm, pentru că ea s-a transformat demult într-o istorie fără de care noi înșine am fi fost alții. Dar o geografie care, ca în atâtea locuri și împrejurări ale Greciei, a jucat un rol esențial. Acest nod de piatră vânăta, înconjurat de câmpii roșii ca focul, a fost un magnet pentru oricine trecea și zărea din goana calului ispititorul istm al Corintului, dar totodată s-a transformat în capcană pentru cei care-și închipuiau că vor găsi aici totul de-a gata, sau că vor ajunge de aici mai departe, în alte paradisuri.

Unii totuși au rămas și au schimbat istoria. În timp ce aheii micenieni trăiau în apogeul civilizației lor (nu atât de luminoasă pe cât s-ar crede), dinspre ținuturile de miazănoapte au năvălit peste ei triburile dorienilor, populație primitivă și insistentă care a silit pe cei mai întreprinzători să-și părăsească cetățile și să se disperseze în toată Mediterana, mai ales pe coastele Anatoliei, unde au fondat centrele civilizației ioniene. Și, ciudat, pe măsură ce la Milet și Efes avea loc această renaștere, peste tărâmurile Greciei, și mai ales peste ale Peloponesului, se lăsa întunericul. O perioadă de două secole, numită de unii istorici evul mediu grecesc, ne-a rămas complet lipsită de știri, măcinată probabil de sinteza cu acești oaspeți noi, inferiori ca nivel intelectual, superiori doar prin vitalitate și prin știința de a subjuga. În cele din urmă, când întunericul se risipea și la Atena se pregătea să vină veacul de aur, aici, în Pelopones, apărea cetatea Spartei, cu militărosul și disciplinatul ei regim, capabil să țină prin forța brută cumpana inteligenței proprii. Era momentul de fericită conjuncție când, în fața presiunilor din afară, grecii reușeau pentru prima dată să se unească, alungându-i pe perși. Era momentul Salaminei, al Termopilelor, al Plateii, momentul războiului de independență; moment trecător, din păcate, pentru că efectele lui n-aveau să supraviețuiască unei jumătăți de secol. Dihonia care a urmat euforiei, certurile iscate de ambiția întâietății au dus la un adevărat război de

secesiune: el s-a numit Războiul Peloponesiac și a pornit, din păcate, tot de aici; a durat douăzeci și șapte de ani și a provocat completa dezagregare a posibilei federații grecești. Din decadența nu numai a Atenei învinse, dar și a Spartei învingătoare aveau să izvorască două milenii de înjosire și dispersare: ocupația macedoneană, apoi cea romană, apoi migrațiile de tot felul, pe fond bizantin, și, în sfârșit, ocupația turcească...

Peloponesul a fost, între pământurile Greciei, cel mai lovit de aceste năvăliri, căci, fiind atât de departe, atât de excentric așezat, atât de izolat de lume prin istmul Corintului, a resimțit șocurile mai puternic și ele au durat mai mult. Chiar și azi, după un secol și jumătate de independență, dezvoltarea lui a rămas mult diferită de a restului țării. Mai sărac, mai conservator, mai puțin cultural, Peloponesul n-are industrii, trăiește din agricultură și, în ultimul timp, din turism; este un fel de cenușăreasă. Însă aici se găsesc toate straturile istorice ale Greciei, ba chiar – față de Grecia continentală – unul în plus: acela micenian. Micenian, dorian, spartan, venețian, cruciat, otoman și, în sfârșit, liber, grecesc, Peloponesul face corp comun cu Grecia, căreia îi este devotat, chiar dacă uneori cu aere de superioritate, și care-l privește la rându-i de sus, ca pe un întârziat ecou al modernității ei. Dacă-i adevărat că istoria unei țări se compune, adesea, din mai multe istorii succesive și neasemănătoare, un lucru pare sigur: că pen-